
Velikonoce a jejich lexikální příslušenství

Velikonoce a jejich lexikální příslušenství

Samo jméno svátků Velikonoce, staročesky velika noc, je podobné jako v polštině; ukrajinština a další slovanské jazyky mají Velyk deň apod. České -noce snad vzniklo pod vlivem jména Vánoce, ve kterém je tato druhá část překladem druhé části německého *Weihnachten*. O „veliký“ svátek, oslavující příchod jara a s ním začátek nové vegetace, šlo už dlouho před příchodem křesťanství. Pravopisně tu máme velké *V* od r. 1993, předtím se s velkým písmenem psaly jen názvy svátků jednodenních (např. *Nový rok*).

Jsme zvyklí světit jako svátky dva dny, *Boží hod* a Pondělí velikonoční, ale v některých zemích (hlavně protestantských), patří k hlavním svátkům velký pátek, den Kristova ukřižování. Z předcházejících dnů mají svá jména květná neděle, škaredá středa (patří ještě k postní, popeleční době a bylo pro ni snad typické nelákavé, ošklivé oblékání) a zelený čtvrtek (s postním jídlem, to byly často nudle se zeleným špenátem).

Pondělní *pomlázka* (pošlehání) jako zvyk má pomladit, magicky přenést jarní sílu a svěžest z rostlin na člověka, především na děvče. Tomuto mrskání se říká *mrskut*, na Moravě taky šmírgust, *šmígrust*, *šmerkous*, což znamená i ‚velikonoční vajíčko‘ a je z něm. *Schmeckostern*, ale přichýleno k *šmigat*, protože hlavní znak je šmihání (šlehání) tatarcem – (tatarským) karabáčem. Rozdávání vajíček taky symbolizuje jaro.

Už se nezapomíná beránek (což mělo jistě něco společného se židovským pesachem, který má v kalendáři k Velikonocům blízko a je spojen s obětí beránka; je především připomínkou izraelského odchodu z Egypta), jen se peče jako pochoutka. Jidášky se pečou na zelený čtvrtek, jedí se v pátek, v den Jidášovy zrady.

Před svátkem se pečou mazance (pomazané rozšlehaným vajíčkem).

Tak tedy: příjemné Velikonoce!

Petr Sgall
sgall@ufal.mff.cuni.cz

Poznámka autora:

Etymologie není můj nejvladnější obor, i když jsem začínal studia jako indoeuropeista. Vůbec nejsem kompetentní, pokud jde o církevní stránku. Uvádím jen pár poznámek jako pamětník a hlavně s pomocí Machkova Etymologického slovníku jazyka českého a slovenského (Praha, NČSAV 1957).